

มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
ในการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม*
LEGAL MEASURES ON PUBLIC PARTICIPATION
IN THE ADMINISTRATION OF CULTURAL LANDSCAPES

อุมพร กาฬแสน

Umaporn Kalasaen

สุเมธ จานประดับ

Sumate Janpradab

มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ประเทศไทย.

Ramkhamhaeng University, Thailand.

E-mail: Umaporn7829@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน ที่มุ่งเน้นในการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีและอุตสาหกรรม ทำให้เกิดผลกระทบกับสิ่งแวดล้อมตามมา มาตรการส่งเสริมให้ประชาชนมีความตระหนักรู้และให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม จึงมีความจำเป็นที่ทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมในการดูแลและบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมร่วมกัน โดยเฉพาะในบริเวณพื้นที่ที่มีความผสมผสานระหว่างทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ อันเป็นความเชื่อมโยงที่มีความแน่นแฟ้นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่อยู่ในอาณาบริเวณพื้นที่ภูมิประเทศหรือภูมิทัศน์เดียวกัน ซึ่งคือภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม และเพื่อให้พื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมได้รับการคุ้มครองและอนุรักษ์อย่างเหมาะสม จึงต้องมีการกำหนดบทบัญญัติของกฎหมายเข้ามาเป็นหลักเกณฑ์หรือแนวทางในการปฏิบัติงาน รวมทั้งการดำเนินการเพื่อคุ้มครองและอนุรักษ์พื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ทั้งในส่วนบทบาทของหน่วยงานของรัฐหรือในส่วนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนให้มีความชัดเจน ครอบคลุม และมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน

* Received: 19 February 2024; Revised: 17 June 2024; Accepted: 21 June 2024

จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายที่ใช้เฉพาะเพื่อการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม และประชาชนในพื้นที่ขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาปัญหากฎหมาย เพื่อแก้ไขปรับปรุงเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมอันเป็นบริเวณพื้นที่ทางสิ่งแวดล้อมที่มีความผสมผสานระหว่างทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ เพื่อให้มีความยั่งยืนและดำรงอยู่อย่างมีคุณค่า

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของประชาชน, การบริหารจัดการ, ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

Abstract

This study aimed to examine the problem and legal measure on public participation in the administration of cultural landscapes. Because of the changes in modern society that have focused on technological and industrial development that have subsequent effects on the environment, the promotion of public awareness and priority for the environment is therefore necessary for all sectors to participate in the care and management of the environment together. This is particularly true in regions where cultural and natural elements coexist. Humans and nature, residing in the same territorial area or landscape, form a close link, known as the cultural landscape. To ensure the proper protection and preservation of the cultural area, we must define legal provisions as criteria or practices, and implement actions to preserve and protect these areas. Both in the role of state agencies and in the participation of the public sector, be clear, comprehensive, and appropriate to the current situation.

The study found that, at present, there are no laws applicable exclusively to the administration of cultural landscapes and that the population in the area lacks participation in the management of cultural and natural landscape areas. Therefore, it is imperative to study the legal issues to address improvements in the public's participation in the administration of cultural, natural, and environmental areas in order to ensure that they are sustainable and livable in a valuable way.

Keywords: public participation, administration, cultural landscapes.

บทนำ

ประเทศไทยมีพื้นที่ทางสิ่งแวดล้อมอุดมสมบูรณ์ในหลายพื้นที่ แต่ด้วยการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน ที่มุ่งเน้นในการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี อุตสาหกรรม การสื่อสาร คมนาคมและการท่องเที่ยว ทำให้เกิดผลกระทบกับสิ่งแวดล้อม และเกิดปัญหาหลายอย่างตามมา การตระหนักรู้และให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม จึงมีความจำเป็นที่ประชาชนทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมในการดูแลและบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมร่วมกัน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ควรแก่การอนุรักษ์ให้มีความยั่งยืนดำรงอยู่อย่างมีคุณค่า ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความผสมผสานโดยมีทั้งด้านธรรมชาติและทางวัฒนธรรมรวมกัน คือภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

แหล่งภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม เริ่มเป็นที่รู้จักแพร่หลายสืบเนื่องจากในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) ได้กำหนดคุณลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ที่ถือว่าเป็นมรดกโลก (UNESCO, 1972) ในหมวดที่ 1 นิยามของมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ดังนี้ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, 2561)

1) มรดกทางวัฒนธรรม มีความหมายครอบคลุมถึงอนุสรณ์สถาน ผลงานทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรมหรือจิตรกรรม ส่วนประกอบหรือโครงสร้างของโบราณคดีธรรมชาติ กลุ่มของอาคารที่แยกจากกันหรือเชื่อมต่อกัน มีความสอดคล้องกลมกลืน หรือโดยสถานที่จากสภาพภูมิทัศน์ และแหล่งผลงานที่เกิดจากมนุษย์ หรือการผสมผสานที่เกิดจากมนุษย์และธรรมชาติ โดยที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะต้องมีคุณค่าโดดเด่นระดับสากล ในมิติด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะหรือวิทยาศาสตร์

2) มรดกทางธรรมชาติ มีความหมายครอบคลุมถึงสภาพทางธรรมชาติ ที่เป็นลักษณะทางกายภาพและชีวภาพ สภาพองค์ประกอบทางธรณีวิทยาหรือธรณีสัณฐาน ว่าเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสายพันธุ์สัตว์และพืชที่กำลังได้รับการคุกคาม หรือบริเวณที่พิสูจน์ทราบอย่างชัดเจนว่ามีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล มิติทางวิทยาศาสตร์ การอนุรักษ์ และความงามตามธรรมชาติ

ต่อมาในปีพ.ศ. 2535 หรือ ค.ศ 1992 คณะกรรมการมรดกโลกขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือองค์การยูเนสโก ได้ตกลงกันแก้ไขอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติจากเดิม โดยเพิ่มในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมแบบผสมระหว่างวัฒนธรรมและธรรมชาติ และมีการดำเนินการคุ้มครองภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมขึ้น

โดยปรากฏในเอกสารแนวทางการอนุรักษ์ตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention ได้เพิ่มเติมแหล่งมรดกที่มีคุณลักษณะแบบผสมระหว่างวัฒนธรรมและธรรมชาติ ดังนั้น ประเภทของแหล่งมรดกโลกจึงมีทั้งหมด 3 ประเภทคือ (กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2561)

- 1) มรดกโลกทางวัฒนธรรม (Culture World Heritage)
- 2) มรดกโลกทางธรรมชาติ (Natural World Heritage)
- 3) แหล่งมรดกโลกแบบผสมระหว่างทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ (Mixed culture and Natural World Heritage)

มรดกโลกประเภทสุดท้ายที่เป็นแบบผสมระหว่างทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ (Mixed culture and Natural World Heritage) เป็นความเชื่อมโยงที่มีความแน่นแฟ้นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ อยู่ในอาณาบริเวณพื้นที่ภูมิประเทศหรือภูมิทัศน์เดียวกัน (Hartel Tibor, author, et al, 2014)

ในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ และเอกสารแนวทางการอนุรักษ์ตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกได้ให้ความหมายภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (culture landscape) ว่าเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงการบูรณาการระหว่างกันของธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (UNESCO, 1972) โดยสิ่งเหล่านั้นได้แสดงออกถึงวิวัฒนาการทางสังคมและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่ผ่านมายาวนาน อยู่ภายใต้อิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และโอกาสที่สภาพแวดล้อมทางกายภาพเปิดให้มนุษย์เข้าไปปฏิสัมพันธ์ ตลอดจนเงื่อนไขจากวิวัฒนาการของสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ทั้งที่เกิดจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกพื้นที่ (UNESCO, 2017)

ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมอาจหมายถึง ภูมิทัศน์ทุกแห่งไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือชนบท แสดงถึงความสัมพันธ์อันทรงพลังระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่พัฒนาขึ้นตามกาลเวลา ภูมิทัศน์เหล่านี้มีความสำคัญทั้งทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ โดยกิจกรรมของมนุษย์ในพื้นที่เหล่านี้มักจะรวบรวมความรู้ที่จำเป็นสำหรับการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ความรู้นี้จะต้องได้รับการปกป้องคุ้มครองและอนุรักษ์ แต่ลักษณะเฉพาะของแต่ละภูมิประเทศนั้นถูกกำหนดโดยการแทรกแซงของมนุษย์และข้อจำกัดทางธรรมชาติเช่นภูมิศาสตร์และสภาพภูมิอากาศ ในขณะที่มนุษย์ต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม

และการปรับตัวให้อยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ เพื่อให้มั่นใจว่าพวกเขาจะอยู่รอดและมีส่วนทำให้เกิดความโดดเด่นของสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น (หทัยภัทร บุญชูดวง, 2562)

ทั้งนี้ ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท (กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2561) ได้แก่

1) ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการออกแบบสร้างสรรค์อย่างตั้งใจ เป็นแบบแผนที่จำแนกได้ชัดเจนโดยมีลักษณะเป็นผลลัพธ์ของการออกแบบสร้างสรรค์ โดยผ่านการพิจารณาของมนุษย์ ครอบคลุมถึงสวนและภูมิทัศน์ สิ่งก่อสร้างที่มีคุณลักษณะของการเป็นอนุสรณ์สถานเพื่อการระลึกถึง

2) ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่เกิดจากพัฒนาการอย่างค่อยเป็นค่อยไป อันเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจการปกครองและหรือศาสนา สามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มย่อยคือ

2.1) ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่เป็นซากมรดกวัฒนธรรม หรือซากโบราณสถาน หรือซากดึกดำบรรพ์ ทั้งนี้ เป็นแหล่งที่มีคุณลักษณะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ที่กระบวนการพลวัตได้สิ้นสุดลงแล้ว ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งในอดีต

2.2) ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่มีความสืบเนื่อง และยังคงดำรงบทบาทอยู่ในบริบทสังคมร่วมสมัย ที่สัมพันธ์กับประเพณีและวิถีชีวิตอย่างใกล้ชิด

3) ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเชิงบริบทสัมพันธ์ เป็นภูมิทัศน์ที่เกี่ยวข้องกัน และสัมพันธ์กับอิทธิพลอันทรงพลังทางศาสนา หรือวัฒนธรรมที่ผสมผสานกับองค์ประกอบสำคัญทางธรรมชาติ

ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดี จะเป็นแหล่งรวมทุนทางธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรมของประเทศไว้ เพราะในภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมที่พบ โดยส่วนมากมักจะมีการเพาะปลูกหรือการทำเกษตรกรรมเป็นกิจกรรมหลักของคนในชุมชน มีการควบคุมพื้นที่เพาะปลูกโดยใช้วิธีการแบ่งพื้นที่บริเวณที่เพาะปลูกกว่าควรอยู่ ณ ที่ใด ตรงไหน บริเวณพื้นที่ไหนควรเหลือหรือบริเวณพื้นที่ไหนควรให้เป็นป่าธรรมชาติไว้ โดยใช้บทบาทในเชิงวัฒนธรรม เกิดเป็นข้อห้าม ความเชื่อ ตำนาน วิธีการดำรงชีพ เช่น ป่าปูด ป่าขุนน้ำ ที่ลุ่มก็เหลือบริเวณหนองน้ำ โดยมักตั้งชื่อตามตำนาน เช่น หนองน้ำนางสิบสอง มินาของครัวเรือนหรือมินารวม และส่วนที่เป็นของชุมชนไว้ให้ใช้ร่วมกัน ซึ่งการอนุรักษ์พื้นที่เหล่านี้ทำให้เป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์กรรมพืชและสัตว์หลายชนิด ก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ

(สมศักดิ์ สุขวงศ์, 2565) เกิดความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมที่ตื้นเขินเอง ซึ่งการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องอาศัยหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อใช้ในการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม และต้องเรียนรู้ถึงหลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนด้วย โดยในแต่ละพื้นที่ที่มีความสนใจและให้ความสำคัญในภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน และอาจถูกมองเข้าไปในบางพื้นที่ แม้มีวัฒนธรรมและทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ก็ตาม (Katapidi, Ioanna, 2014) และในประเทศไทยก็ไม่ปรากฏชัดเจนว่า คำว่า ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม เริ่มมีมาแต่เมื่อใด หากพิจารณาจากรากศัพท์แล้ว เป็นการแปลความหมายจากคำว่า Cultural landscape ซึ่งเป็นคำศัพท์ที่เริ่มใช้เป็นการแพร่หลายในช่วงที่แนวคิดนี้ได้บรรจุเข้าสู่อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ปี 2535 (อนุวัฒน์ การถักและทรงยศ วีระทวีมาศ, 2558)

ปัจจุบันมีแหล่งภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมอีกมากมาย เช่น อนุสรณ์สถานแหล่งต่าง ๆ และภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเชียงใหม่ นครหลวงของล้านนา อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี (กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2561) ชุมชนริมน้ำ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำเสียว ภูมิทัศน์วัฒนธรรมศาลปู่ตา ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนริมฝั่งหนองหาน ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าเชียงแสน ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนริมน้ำจันทบูร ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวภูไท และภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ หออินทขิล หอพญามังราย ไม้หมายเมือง ศาลเจ้าพ่อประตูเมือง แจ่งเมือง อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ ดอยสุเทพ (โครงการจัดการปฏิบัติการทำแผนด้านการอนุรักษ์ และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ตามแนวทางมรดกโลก, 2565) เป็นต้น และยังขาดมาตรการทางกฎหมายให้ความคุ้มครอง เพื่อเป็นหลักประกันในการปกป้องคุ้มครองในฐานะที่เป็นแหล่งภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมได้อย่างแท้จริง ซึ่งการที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีกับอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) ย่อมมีความมุ่งหมายเพื่อจะอนุรักษ์และปกป้องคุ้มครองแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม แหล่งมรดกทางธรรมชาติและแหล่งมรดกแบบผสม อันหมายความว่ารวมถึงแหล่งภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมด้วย แต่เนื่องจากสังคมไทยยังไม่เคยมีแนวคิดในเรื่องนี้มาก่อน จึงเกิดความสับสนในการนำไปใช้ (ทำนอง ภูเกิตพิมพ์, 2562) ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ประเภทหรือรูปแบบ รวมถึงการให้ความสำคัญเกี่ยวกับภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ประกอบกับประเทศไทยยังไม่มีกรอบรวบรวบเรียบเรียงองค์ความรู้ที่มีอย่างเป็นระบบ

การจัดทำฐานข้อมูล การศึกษา การวิจัยที่มีการเชื่อมโยงข้อมูล และมีการปรับปรุงให้ทันสมัย เพื่อทำความเข้าใจในภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมอย่างถ่องแท้และกว้างขวาง รวมถึงขาดการบูรณาการทางด้านวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม และขาดการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม เพื่อที่จะบริหารจัดการปกป้องคุ้มครองและอนุรักษ์พื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมอย่างเพียงพอ

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการบริหารจัดการพื้นที่ มีความสำคัญที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งในการอนุรักษ์คุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อม ทั้งที่มีตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น ในที่นี้คือภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมในพื้นที่ของตน อันเนื่องมาจากประชาชนในพื้นที่ย่อมมีความเข้าใจในระบบและบริบททางวัฒนธรรมในพื้นที่ของตนเองเป็นอย่างดี ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ที่เหมาะสม และในการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น ยังได้ปรากฏในเอกสารกฎหมาย ปฏิญญาริโอ (THE RIO DECLARATION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT 1992) มาตรา 22 บัญญัติว่า “ชนพื้นเมืองและชุมชนร่วมตลอดจนคนในท้องถิ่นกลุ่มอื่น ๆ มีบทบาทสำคัญในการจัดการและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากความรู้และประเพณีอันอุดมสมบูรณ์ที่จัดขึ้นโดยชุมชนท้องถิ่น ที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นความรับผิดชอบของรัฐในการสนับสนุนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความได้เปรียบของชุมชนเหล่านี้เพียงพอ เพื่อให้พวกเขาสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น จึงเป็นข้อกำหนดทางกฎหมายสำหรับชุมชนที่จะต้องมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกโดยความร่วมมือกับรัฐบาลตามนโยบายการดำเนินงานของรัฐในการคุ้มครองมรดกโลกทางธรรมชาติ (วรพรรณ เชื้อสุนทรโสภณ, 2562)

สำหรับแนวคิดในการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมนั้น เป็นการเปิดโอกาสให้ภาคส่วนทุกระดับมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการภายในหน้าที่ของตน (สมเดช สีแสง, 2563) ในส่วนความหมายนั้น การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันเป็นสิ่งสำคัญในการส่งเสริมการทำงานเป็นทีมให้แข็งแกร่งขึ้น การเป็นกลุ่มที่มีประสิทธิภาพสูง ถือเป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา เนื่องจากช่วยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าใจ

สถานการณ์อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น และส่งเสริมการอุทิศตนเพื่อจุดประสงค์นี้มากขึ้น (ท่านอง ภูเก็ตพิมพ์, 2562)

ในบทบาทของท้องถิ่นเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมนั้น องค์การปกครองท้องถิ่นถือเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารสาธารณะภายในเขตพื้นที่ เพื่อแบ่งเบาภาระการบริหารราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ตามหลักการกระจายอำนาจเพื่อประโยชน์ของประชาชน ภายใต้ท้องถิ่นพื้นที่ที่รับผิดชอบ เนื่องจากมีความใกล้ชิดกับพื้นที่และสามารถตอบสนองความต้องการเฉพาะของแต่ละชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การปกครองส่วนท้องถิ่นครอบคลุมการบริหารงานของตำบลภายในประเทศ โดยไม่ขึ้นอยู่กับการดำเนินงานกำกับดูแลส่วนกลาง แนวทางการกระจายอำนาจนี้ ช่วยให้บุคคลในแต่ละท้องถิ่นมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน แม้กระทั่งในการเลือกตั้งผู้นำของตนเอง ด้วยการปฏิบัติหน้าที่ด้านการบริหารอย่างราบรื่น รัฐบาลท้องถิ่นจึงสามารถจัดการกับข้อกังวลและสถานการณ์ของประชาชนได้อย่างรวดเร็วและครอบคลุม ปรับแต่งแนวทางแก้ไขให้ตรงตามความต้องการเฉพาะของพวกเขา และรับประกันผลลัพธ์ที่ทันต่อเวลาและเป็นรูปธรรม (นภาพร จิระนนท์ ประวัติ, 2565)

“สิทธิชุมชน ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม” หรือประชาชนที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมและการอนุรักษ์ และฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปหรือวัฒนธรรม ปรากฏความหมายครั้งแรกตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 46 และ 56 รับรองและคุ้มครองสิทธิชุมชนและสิทธิของบุคคล ซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในทางกฎหมาย โดยมีส่วนร่วมกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ ทำให้ชุมชนในหมู่ ขณะที่แยกตัวออกมาจากบุคคลธรรมดา กลายเป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายเพื่อประโยชน์และความมุ่งหมายบางประการ (ขรรค์เพชร ชายทวีป, 2552) และภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ยังได้บัญญัติรับรองถึงสิทธิชุมชนให้มีการเข้าไปจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมภูมิปัญญาขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ซึ่งมีความจำเป็นต่อการดำรง และยังขยายการรับตัวตนของผู้ส่งสิทธิในชุมชน โดยขยายความถึงชุมชนและชุมชนท้องถิ่นและชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมไว้ด้วยตามมาตรา 66 และ 67 (ชาติริ มหันตรัตน, 2563)

ในส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้มีการกล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปหรือวัฒนธรรม ตามบทบัญญัติ

มาตรา 57 รัฐต้อง (1) อนุรักษ์ พื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิ และมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย (2) อนุรักษ์ คุ่มครอง บำรุงรักษา พื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือ จัดให้มีการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วม ดำเนินการและได้รับประโยชน์ จากการดำเนินการดังกล่าวด้วย ตามที่กฎหมายบัญญัติ และมาตรา 58 การดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้อื่นดำเนินการ ถ้าการนั้น อาจมีผลกระทบต่อ ทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสีย สำคัญอื่นใดของ ประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง รัฐต้องดำเนินการให้มีการศึกษา และประเมินผล กระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชน และจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็น ของผู้มีส่วนได้เสียและประชาชนและชุมชนที่เกี่ยวข้องก่อน เพื่อนำมาประกอบการพิจารณา ดำเนินการ หรืออนุญาตตามที่กฎหมายบัญญัติ บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจาก หน่วยงานของรัฐก่อนการดำเนินการ หรืออนุญาตตามวรรคหนึ่ง ในการดำเนินการหรืออนุญาตตาม วรรคหนึ่ง รัฐต้องระมัดระวังให้เกิดผลกระทบต่อประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความหลากหลาย ทางชีวภาพน้อยที่สุด และต้องดำเนินการให้มีการเยียวยา ความเดือดร้อนหรือเสียหายให้แก่ประชาชน หรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นธรรมและโดยไม่ชักช้า

จากที่กล่าวมาข้างต้นตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่ฉบับปี 2540 ถึงฉบับปัจจุบัน มีบทบัญญัติรับรองให้ชุมชนมีสิทธิในการอนุรักษ์ พื้นฟูหรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ การบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและ ยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ขณะเดียวกันก็ให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะส่งเสริมให้ชุมชน มีส่วนร่วม ในการดำเนินการดังกล่าวด้วย (ธাত্রี มหันตรัตน, 2563)

เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ควรมี การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ส่งเสริมให้ประชาชนได้รู้ระเบียบ ข้อกฎหมาย ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนบทบาทและความรับผิดชอบในส่วนหนึ่งของหน่วยงานของรัฐหรือของประชาชนนั้น เพื่อสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ทางสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนส่งเสริม

ความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานของรัฐในการบริหารจัดการเพื่ออนุรักษ์และการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ด้วยความเข้าใจที่เพิ่มขึ้นและการดูแลที่เหมาะสม

ปัจจุบันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ การบัญญัติถึงบุคคลและชุมชน ย่อมมีสิทธิด้านศิลปวัฒนธรรมและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 การกำหนดเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ในเรื่องเขตอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยในผังเมืองรวม และการกำหนดบริเวณอนุรักษ์เมืองเก่าในผังเมืองเฉพาะตามพระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ. 2518 ในเรื่องเขตของโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และกฎหมายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีอำนาจในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของตนได้ แต่ก็พบว่ากฎหมายเหล่านี้ยังไม่ครอบคลุม เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมอย่างเพียงพอ ดังนี้

1. ปัญหาสิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม มาตรา 43 ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 บัญญัติไว้ว่า บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ (1) พื้นฟูหรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงาม ทั้งของท้องถิ่นและของชาติ (2) จัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ (3) เข้าชื่อกันเพื่อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐ ให้ดำเนินการใดอันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน หรือชุมชน หรือถ่วงการดำเนินการใดอันจะกระทบต่อความเป็นอยู่อย่างสงบสุขของประชาชนหรือชุมชน และได้รับแจ้งผลการพิจารณาโดยเร็ว ทั้งนี้ หน่วยงานของรัฐต้องพิจารณาข้อเสนอแนะนั้น โดยให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพิจารณาด้วยตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ (4) จัดให้มีระบบสวัสดิการของชุมชน และสิทธิของบุคคลและชุมชน ตามที่กล่าวมาให้ความหมายรวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือรัฐในการดำเนินการดังกล่าวด้วย

บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญได้กล่าวถึงสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน เกิดจากอำนาจกฎหมายมีการใช้อำนาจกับชุมชนและประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำกับดูแล ตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน อันเนื่องมาจากอำนาจของกฎหมาย อำนาจในการปกครองนั้นถูกใช้เหนือชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีคุณค่าเมื่อ

กำหนดขอบเขตที่ควรใช้อำนาจนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเกี่ยวกับสิทธิของชุมชนและบทบาทของประชาชนที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม และการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะหรือวัฒนธรรม ควรมีการตรวจทบทวนของกฎหมายที่มีความชัดเจนในการกำหนดเขตพื้นที่ ว่าเป็นเขตพื้นที่ที่มีความสำคัญและจัดเป็นพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมและการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะหรือวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยอำนวยความสะดวกในการตีความและการบังคับใช้กฎหมาย ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้หน่วยงานและบุคคลสามารถทำงานร่วมกับรัฐในลักษณะที่ยุติธรรม และส่งเสริมสิทธิของชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน (วรพรรณ เชื้อสุนทรโสภณ, 2562)

2. ปัญหาการพิจารณาคัดเลือกเพื่อบรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) หรือบัญชีรายชื่อมรดกโลก ให้เป็นไปตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ

เนื่องจากภูมิทัศน์วัฒนธรรม มีลักษณะเป็นบริเวณพื้นที่หรือภูมิประเทศที่มนุษย์ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับสภาพภูมิประเทศที่เป็นธรรมชาติ แสดงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงชีวิต คติความเชื่อ หรือความศรัทธาในศาสนา จนเกิดความเป็นเอกลักษณ์ (สมาคมไอโคโมสไทย ICOMOS Thailand, 2554)

การพิจารณาคัดเลือกเพื่อบรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) หรือบัญชีรายชื่อมรดกโลก ให้เป็นไปตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ กรณีดังกล่าว เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการดำเนินงานตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ พ.ศ. 2559 ซึ่งมีอำนาจเสนอแนะนโยบายเกี่ยวกับการคุ้มครองป้องกันและอนุรักษ์มรดกโลก ที่สอดคล้องตามอนุสัญญาต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อให้ความเห็นชอบ กำหนดแผนงานมาตรการและกลไกคุ้มครองป้องกันและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมมรดกทางธรรมชาติและมรดกแบบผสมที่ตั้งอยู่ในประเทศ ซึ่งเมื่อพิจารณาตามกฎหมายที่มีอยู่นั้น ได้มีการกำหนดองค์ประกอบและบทบาทของคณะกรรมการที่มีอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายให้คณะกรรมการส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมนั้น ไม่มีความเหมาะสม ควรให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม เพราะภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมเป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำรงชีวิต แต่กลับขาดการมีบทบาทของภาคประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม และเข้าไปพิจารณาคัดเลือกเพื่อเสนอบัญชีรายชื่อเบื้องต้น หรือบัญชีรายชื่อมรดกโลก

ดังนั้น จากปัญหาดังกล่าว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องส่งเสริมให้ภาคประชาชนตระหนักรู้ให้มีความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม และจะต้องมีการกำหนดมาตรการทางกฎหมาย เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม มีความยั่งยืนและดำรงอยู่อย่างมีคุณค่า

สรุป

ผู้เขียนมีความเห็นว่า การส่งเสริมให้ภาคประชาชนตระหนักรู้และให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาให้มีความยั่งยืนและดำรงอยู่อย่างมีคุณค่า นั้น จะต้องมีการกำหนดมาตรการทางกฎหมาย เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมกับประเทศไทย อันประกอบด้วยมาตรการทางกฎหมาย ดังนี้

1. ควรกำหนดให้มีมาตรการในทางกฎหมาย เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม

2. ควรมีการตราบทบัญญัติของกฎหมาย ที่มีความชัดเจนในการกำหนดเขตพื้นที่ ว่าเป็นเขตพื้นที่ที่มีความสำคัญ และจัดเป็นพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมและการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยอำนวยความสะดวกในการตีความและการบังคับใช้กฎหมาย ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้หน่วยงานและบุคคลสามารถทำงานร่วมกับรัฐในลักษณะที่ยุติธรรม และส่งเสริมสิทธิของชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน

3. ควรบัญญัติกฎหมายโดยกำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรม หากเรื่องใดเป็นบริเวณพื้นที่หรือภูมิประเทศที่มนุษย์ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับสภาพภูมิประเทศที่เป็นธรรมชาติ อันถึงแสดงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงชีวิต คติความเชื่อ หรือความศรัทธาในศาสนา ควรให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมการบริหารจัดการพื้นที่นั้นด้วยเนื่องเป็นพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

ดังนั้น การกำหนดมาตรการทางกฎหมายเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการบริหารจัดการพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม จะส่งผลให้มีการจัดการและอนุรักษ์ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมในประเทศไทยได้อย่างเหมาะสมด้วย พร้อมทั้งมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ (Convention Concerning the Protection of the

World Cultural and Natural Heritage) อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและเป็นที่ยอมรับจากนานาประเทศต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2561). *คู่มือการนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งมรดกทางธรรมชาติเป็นแหล่งมรดกโลก*. กรุงเทพมหานคร: อี.ที.พับลิชชี.
- ขรรค์เพชร ชายทวีป. (2552). ผู้ทรงสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โครงการจัดการปฏิบัติการทำแผนด้านการอนุรักษ์ และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ ตามแนวทางมรดกโลก. (2563). *ข้อมูลและความรู้เบื้องต้นมรดกโลก และการขับเคลื่อนเชียงใหม่สู่มรดกโลก เอกสารประกอบงานแถลงข่าว เพื่อสนับสนุนเชียงใหม่สู่เมืองระดับโลก*. เรียกใช้เมื่อ 30 เมษายน 2565 จาก <https://shorturl.asia/CYg39>.
- ทำนอง ภูเกดพิมพ์. (2551). *แนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน*. เรียกใช้เมื่อ 1 เมษายน 2562 จาก <http://gotoknow.org/blog/mathu/334443>.
- ธাত্রี มหันตรัตน. (2563). ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่นในการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลก : นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิชาการอยุธยา*, 12(2), 38-51.
- นภาพร จิระนนท์ประวัติ. (2557). *การปกครองท้องถิ่น-ประชาธิปไตยใกล้มือประชาชน*. เรียกใช้เมื่อ 30 เมษายน 2565 จาก <https://shorturl.asia/TXmb>.
- วรพรรณ เชื้อสุนทรโสภณ. (2562). สิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคุ้มครองบริเวณพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติ. *วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล*, 5(2), 226-239.
- สมเดช สีแสง. (2553). *การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม*. เรียกใช้เมื่อ 1 เมษายน 2563 จาก www.Gotoknow.org/posts/33443.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. (2563). *ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับโลกใบนี้*. เรียกใช้เมื่อ 1 เมษายน 2565 จาก www.pttinternet.pttplc.com/greenglobe/pdf/docPTT.

- สมาคมอิคอมอสไทย ICOMOS Thailand. (2554). *กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม*. สมาคมอิคอมอสไทย ICOMOS Thailand.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม. (2561). *อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โมนोगราฟสตูดิโอ จำกัด .
- หทัยภัทร บุญชูดวง. (2562). มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมนาเกลือ ตำบลโคกขาม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร. *วารสารร่มพญักษ์*, 37(3), 7-17.
- อนุวัฒน์ การถักและทรงยศ วีระทวีมาศ. (2558). ภูมิทัศน์วัฒนธรรม:ความหมาย พัฒนาการทางแนวคิดและทิศทางการศึกษาวิจัย. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 14(2), 1-12.
- Hartel Tibor, author, et al. (2014). The Importance of Ecosystem Services for Rural Inhabitants in a Changing Cultural Landscape in Romania. *Ecology and Society*, no. 2.
- Katapidi, Ioanna. (2014). Does Greek Conservation Policy Effectively Protect the Cultural Landscapes? A Critical Examination of Policy's Efficiency in Traditional Greek Settlements. *European Spatial Research & Policy*, vol. 21, no. 2, pp. 97-113.
- UNESCO. (1972). *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. Paris: 1972: Article 1-2.
- UNESCO. (2017). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. Paris: 2017: Annex 3.